

характеру) і немайна (коли її предмет, мета чи засоби – це немайнові пільги, переваги, вигоди нематеріального чи негрошового характеру) [5].

Підсумовуючи зазначимо, що корупція є негативним явищем для будь-якої держави, що спричинює гальмування розвитку економіки, недосконалість системи державного управління, низький рівень довіри громадян до органів державної влади, але, сподіваємось, що класифікація корупції за видами допоможе науковцям віднайти ефективні шляхи подолання цього явища як в Україні, так і у світі.

Список використаної літератури:

1. TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattyakoruptsiyi-2018/> (дата звернення: 09. 03. 2019)

2. The Costs of Corruption. URL: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20190187~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html> (дата звернення : 09. 03. 2019)

3. Гаврилюк В. М., Качанова П. В., Усатий Г. О. Відповідальність за корупційні діяння, правові засади відшкодування збитків, завданих внаслідок їх вчинення: навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 108 с.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14. 10. 2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 09. 03. 2019).

5. Хавронюк М. І. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів. Київ, 2017. 243 с.

Науковий керівник: к.ю.н., ст.викладач Парамонова О. С.

М. Бахчагулян

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА

Романо-германська правова сім'я є однією з найбільш відомих та поширених правових систем у світі. Її становлення відбувалося впродовж тривалого періоду часу і відчуло на собі вплив багатьох факторів, вирішальним з яких було римське право. Воно було і залишається настільки досконалим і розвинутим, що й досі вважається еталонним та викладається студентам юридичних факультетів усього світу, тим самим підтверджуючи свою основоположність, класичність та актуальність.

Процес запозичення римського права (рецепції) не був одномоментним явищем, а полягав в його поступовому укоріненні у суспільній свідомості та практичній діяльності. Неабияку роль у цьому процесі відіграли середньовічні університети (насамперед, Північної Італії), дослідженню діяльності яких і присвячена наша стаття. Варто відзначити, що роль університетів у рецепції римського права була предметом вивчення багатьох науковців, зокрема М. Кобилецького, Ю.Задорожного, О. Іваній та ін.

Традиційно вважається, що нове життя римського права в Західній Європі починається у XI – XII ст. Цьому сприяло пожвавлення економічного життя, зростання рівня соціальних та духовних потреб суспільства, яке гостро відчувало необхідність у правовому порядку та стабільності, а тому й було зацікавлено у поширенні юридичної освіти.

Першим центром ґрунтовного вивчення римського права став Болонський університет, заснований наприкінці XI ст. У цей же проміжок часу (близько 1080 р.) відбулася ще знаменна подія – біля італійського м. Піза було знайдено рукописи Дигестів (або Пандектів) – складової частини Зводу Юстиніана. Із Пізи вони потрапили до Болоньї, де стали предметом ретельного студіювання [1, 22].

На момент створення у Болонському університеті працювало два факультети – факультет канонічного (церковного) права та факультет римського права та. Перший очолював бенедиктенський ченець Гаціан, другий – один із найбільших середньовічних знавців римського права Ірнерій. Саме його школа відіграла вирішальну роль у рецепції римського права [2, 56].

У процесі засвоєння, переробки та удосконалення римських правових текстів виокремлюють три етапи, кожний з яких доповнював попередній.

Першим етапом була поява школи глосаторів при Болонському університеті. Свою назву вони отримали через свій метод обробки римських правових першоджерел – глосам (з давньогр. γλῶσσα – «мова»; з лат. glossa – слово, що потребує пояснення) – це коментарі або ж пояснення незрозумілих, діалектичних, часто іншомовних слів та виразів. Як правило глоси додавалися до текстів стародавніх і середньовічних рукописів і розміщувалися на їх полях (маргінальні глоси) або в тілі самих документів між стрічками (інтерлінеарна глоса). Глоси в правовому розумінні представляли собою примітки до правового тексту. Вони були засобами критичного аналізу і тлумачення різних фрагментів Зводу [3, 24].

Глосатори вважали, що Корпус Юстиніана є єдиним цілим, де не може бути протиріч. Це, певна річ, знижувало цінність висновків, отриманих таким шляхом. Тому деякі глосатори використовували синтетичний метод, систематизуючи певні частини того чи іншого джерела за різними ознаками. Результатами таких досліджень були *summae*, тобто загальні попередні зауваження, огляди тієї чи іншої частини Корпусу, або *brocardo* — збірки окремих догматичних положень, особливо сумнівних та складних, виведених з джерел, що супроводжувалися доказами та поясненнями. З'являються також *tractatus* монографічного характеру та *quaestiones*, тобто збірки рішень казусів, що розглядалися на практичних заняттях у школах.

Першим глосатором був Ірнерій, також відомими були Булгара, Вакарія, Босіано Дісовані, Плацентіна (засновник синтетичної течії у школі глосаторів), Роджеріо, Донарі Одофреда, Азо.

Підсумок робіт представників школи глосаторів зробив Аккурсій, котрий, начебто підводячи ризику, видав вибрані глоси на законодавство Юстиніана — «*Glossa ordinaria*» («Зібрання глосів»). Ця збірка, створена близько 1250 року, до якої увійшло приблизно 96 тисяч глосів, була популярною не лише у теоретиків, а й у практиків. У судах вона застосовувалась чи не нарівні з законом [4, 145].

Як зазначає Е. Аннерс, ані до, ані після глосаторів юридичні тексти не були предметом такого глибокого наукового, суто філологічного аналізу; жодне інше дослідження не було такою мірою досконалим щодо точного місцезнаходження кожного правового джерела в кожному конкретному юридичному тексті. Деякі з праць глосаторів і до сьогодні залишаються за своїм рівнем кращими, ніж самі Дигести.

Оскільки цей напрям дослідження римського права фактично вичерпав себе, на зміну йому прийшли постглосатори (коментатори, консилиатори (з лат. *consilium* – порада). Це стало другим етапом вивчення римського цивільного права. Предметом їхніх досліджень та коментування були вже не першоджерела, а глоси попередників, саме тому праці постглосаторів часто називають вторинними.

Новий етап також пов'язаний з новою тенденцією – модернізацією пандектного права. Найвідомішими постглосаторами були Бартол де Сасоферрато, де Пістойя, де Убалдіс. Вони коментували текст римських законів, а також глоси, враховуючи при цьому місцеві правові джерела.

Саме постглосатори першими вивели основоположні концепції з тексту кодифікації Юстиніана: створили теорію договірного права з конкретних типів римських договорів, визначили право власності за приватним правом й систематизували текст Дигестів на основі більш широких принципів і понять (одним з найвизначальніших нововведень постглосаторів було введення поняття «юридична особа»). Це дозволяло пристосовувати римське право до потреб тогочасного життя.

Третій етап припав на початок епохи Ренесансу, появу гуманістів, які різко критикували попередників за схоластичний підхід. Критика тексту, а не піднесення його до абсолютності, історичне його тлумачення і систематизація склали нові прийоми вивчення права, що дістали назву французького методу, який протиставлявся старому італійському, схоластичному. Французький метод не тільки сприяв більш досконалому розумінню римського права, але й відкривав перспективу для самостійного право творення, тобто

створення національного права на основі римського. У цей період важливу роль почали відігравати Паризький та Сорбонський університети [5, 14].

У підсумку відзначимо, що роль університетів у рецепції римського права є дуже вагомою. Протягом трьохсот років, з 1050 по 1350 рік, уся Європа становила єдиний культурний організм. Болонський університет блискуче виконав завдання, яке стояло перед ним – донести римське право до численної когорти студентів, які сходилися сюди з усіх країн Європи.

Випускники університету мали ґрунтовні знання з римського права, володіли технікою юридичного мислення та аналізу, що робило їх неперевершеними тогочасними знавцями римського права. Отже, історична заслуга університету полягає не лише у відродженні римського права, але й у його популяризації через своїх випускників. Вони поверталися до рідних країн, де працювали судьями, юристами, правовими радниками, адміністративними службовцями, використовуючи єдиний метод і єдину термінологію. Саме це і стало рецепцією римського права, поширенням його по всій середньовічній Європі, де воно зливалося з місцевим правом, створюючи низку унікальних національних систем прав, які згодом об'єдналися у єдину романо-германську правову сім'ю.

Список використаної літератури:

- 1.Задорожній Ю. Роль римського права у процесі становлення та формування юридичної освіти в країнах Західної Європи / Ю. Задорожній // Повітряне і космічне право: Юридичний вісник. – 2007. – № 1. – С. 21–26.
- 2.Кобилецький М. Римське право та утворення європейських університетів / М. Кобилецький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2017. – Випуск 64. – С. 55–63.
- 3.Іваній О. Історичні засади відродження та популяризації римського права середньовічними університетами / О.Іваній // Освітлогія. – 2016. – №5. – С. 23–27.
- 4.Підпригора О. Римське право / О. Підпригора, С. Харитонов.: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
- 5.Вовк В. Римське право і сучасне європейське право / В. Вовк // Порівняльно-правові дослідження. – 2009. – №2. – С. 14–19.

Науковий керівник: к.і.н., доцент Коваль Т.В.

П. М. Белінська

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВІСТСЬКОГО ПІДХОДУ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВА

Теорією та філософією права вироблено різні підходи до розуміння права, одним з яких є позитивістський/ нормативістський. Його пов'язують з традицією, успадкованою від радянської правової доктрини. У класичному варіанті він позначається превалюванням принципу «соціалістичної законності й дисципліни», формуванням «державницького» типу розуміння права, за якого право – це веління держави, адресовані громадянам, загалом, наявність права, його забезпечуваність пов'язується лише з державою.

Крайньою формою прояву юридичного позитивізму вважається легізм, що ґрунтується на розумінні права як примусового веління держави, об'єктивованого у прескрептивних текстах. Як вважають фахівці, саме цей підхід, поки що, переважає у вітчизняній юридичній науці. Згідно з ним:

- право фактично ототожнюється із законом, отже, право як закон можна прийняти, проаналізувати, порівняти, реалізувати, інтерпретувати;

- право, точніше – нормативно-правовий акт, є явищем об'єктивним, що, однак, залежить від суб'єктивної волі органів публічної влади, оскільки, виникає/ утворюється в результаті їх цілеспрямованої діяльності.

До основних рис правового позитивізму С. Максимов відносить такі, як:

- ототожнення права і позитивного права, чи правопорядку як системи встановлених норм та історично сформованих інститутів;